

ТМ	Г. XXIX	Бр. 4	Стр. 461 - 478	Ниш	октобар - децембар	2005.
----	---------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

UDK 378.046.4(=214.58)(497.11 Niš)

Претходно саопштење

Примљено: 21.10.2005.

Драгољуб Б. Ђорђевић

Машински факултет

Ниш

О СПЕЦИЈАЛИСТИЧКИМ И МАГИСТАРСКИМ РОМОЛОШКИМ СТУДИЈАМА (У ОКВИРУ ЦЕНТРА ЗА СТУДИЈЕ БАЛКАНСКИХ КУЛТУРА УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ)*

Резиме

У програматском социолошком есеју, што је својеврсни пледоаје за заснивање Ромолошке катедре на Филозофском факултету у Нишу и специјалистичких и магистарских Ромолошких студија на Универзитету у Нишу, аутор разматра разлоге оправданости ромолошких студија – посебно њихов значај за изградњу квалификоване ромске елите – друштвене институције и актере који подржавају њихово установљење (Декада укључења Рома 2005-2015; разне државне стратегије за Роме, ромске вође) и околности због чега би оне требало да буду смештене у Нишу. Аутор аргументовано показује како би Универзитет у Нишу, утемељујући специјалистичке и магистарске ромолошке студије, веома брзо израстао у балкански центар ромологије, а Филозофски факултет у Нишу, отварајући Студијску групу за ромологију, постао препознатљив у балканском и ширем региону. Аутор закључује да је све то лако изводљиво, јер је Ниш: и град Рома, и мултикултурна и толерантна варош, и ромски центар југоисточне Србије, и трансгранично средиште, и првовесник ромске еманципације на светском нивоу, и домаћин Нишке ромолошке школе, и пионир универзитетске наставе о Ромима, и добро опремљен ромолошким кадровима.

Кључне речи: Роми, Ромолошке студије, Нишка ромолошка школа, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет у Нишу, Студијска група за социологију Филозофског факултета у Нишу

brkab@bankerinter.net

* Урађено у оквиру пројекта (1310) "Културни и етнички односи на Балкану – могућности регионалне и европске интеграције", који се изводи на Филозофском факултету у Нишу, а финансира га Министарство за науку и технологију РС. Реферат саопштен на међународном округлом столу *Балканске студије културе и развоја*, одржаном 2. и 3. децембра 2005. на Филозофском факултету у Нишу.

*Међународна заједница пружа конкретну помоћ за постизање циљева Декаде који се односе на образовање, путем оснивања **Фонда за образовање Рома**. Фонд ће одобравати и подржавати донације, програме и пројекте унапређења образовања Рома.*

*Оснивањем **Катедре за ромологију** наша би заједница потврдила да сигурно стреми заживљавању мултикултурног друштва, да се креће према ЕУ и да иде у сусрет Болоњском процесу.*

*Зашто ромолошке студије? **

Тешко се одлучити, тј. казати шта је прече за ромски културни идентитет: оживљавање што богатије *Смотре културних достигнућа Рома Србије*, састављање висококвалитетне *Енциклопедије Рома*, оснивање угледне *Ромолошке катедре* на универзитету, реутемељење јаке *Матице ромске* или изградња разгранатог *Института за истраживање културе Рома*.

Разуме се да, с обзиром да долазим са универзитета, мој фаворит јесте **Ромолошка катедра**. Инсистирање на њој није сасма опредељено лојалношћу академској заједници, већ више значајем који придајем образовању Рома. Јер, у последњој деценији државе у централној и у југоисточној Европи предузеле су мере како би унапредиле положај Рома. Сведоци смо да је у већини земаља институционализован статус припадника ромске националности, обезбеђена је извесна друштвена и политичка партиципација Рома и установљени су програми социјалне интеграције. Међутим предрасуде, стереотипи и анимозитети према Ромима готово да нису ублажени.

И више од тога, они се мицањем пужа извлаче из тегобног живота, тешко раскидају алке зачараног круга беде и још су, као једини народ на свету, у статусу етно-класе. Зато одлучно тврдим: **нема бољитка за Роме без масовног подизања образовног нивоа, стицања високог образовања у већини професија, те стварања и елитног слоја за очување и развој сопственог језика и културе.**

Где смештам потребу за ромолошким студијама? Језик, књижевност, култура, обичаји и историја Рома не изучавају се ни на јед-

* Посвећено Милени Хубшмановој, једном од утемељивача Ромологије, професору Ромских студија (Romany studies) на Чарлс универзитету (Charles University) (Праг, Чешка), на коме је још 1991. засновала истоимену студијску групу.

ној групи или катедри на универзитетима Србије и Црне Горе, што није случај са језиком и културом других националних мањина. На универзитетима у Београду, Новом Саду и Косовској Митровици деценијама егзистирају одсеци и катедре за студирање и проучавање језика и културе Мађара, Словака, Русина, Румуна, Бугара, Албанаца... Множина не зна и да у многим земљама окружења и шире постоје катедре за ромолошке студије (Бугарска, Румунија, Мађарска, Словачка, Чешка, Украјина, Турска, Италија, Немачка, Велика Британија, САД...). У оба случаја, поред додипломске наставе, развијају се и последипломске и докторске студије.

Треба истаћи да Роми нису једини студенти на сва три нивоа усавршавања. Увек има довољно полазника из редова већинског народа и других националних мањина. *То је у складу са двоструком потребом: првом, у чијој основи лежи нужност школовања и гајења, до сада веома уске, ромске елите; и другом, која тражи да и у делу нерома постоји квалификована елита, која би радила на проучавању и ширењу ромске културе, те еманципацији и интеграцији Рома.* Без складног сусрета једне и друге елите напосто није могуће очекивати дугорочан успех било које и било како квалитетно замишљене државне политике према Ромима.

Што се тиче изучавања језика, културе и историје Рома, препорука је кристално чиста: катедри (групи/одсеку) за ромолошке додипломске студије *има места* на Филозофском, Филолошком или Учитељском факултету. Такође би се *последипломске студије могле оформити* на једном од ових факултета, премда је рационално решење, с обзиром на интердисциплинарност ромологије, **њихово заснивање на неком од универзитета**. Сабирањем кадровског потенцијала, могло би се одговорити установљавању и, иако у дужем временском периоду, развоју ромолошких студија. Студенти би већма били Роми,¹ али и нероми, у почетку делом подржани од стране државних и друштвених институција, а делом од међународне заједнице и фондација. *Оснивањем Катедре за ромологију наша би заједница потврдила да сигурно стреми заживљавању мултикултурног друштва, да се креће према ЕУ и да иде у сусрет Болоњском процесу.*

¹ Треба држати на памети податак да на већ устаљеним катедрама Ромолошких студија у нотираним државама после генерацију-две међу студентима преовладају нероми.

Ко подржава ромолошке студије?

Декада укључења Рома 2005-2015. Декада јесте међународна иницијатива² коју је усвојило осам држава централне и југоисточне Европе: Бугарска, Хрватска, Чешка, Мађарска, БЈР Македонија, Румунија, *Србија и Црна Гора* и Словачка. (Премијери су потписали декларацију о прихватању на свечаности у Софији, одржаној другог фебруара текуће године.). Државе су се обавезале да унапреде положај Рома у четири приоритетна подручја – **образовању**, запошљавању, здравству и становању – и смање осујећеност у још три веома важне области: сиромаштву, дискриминацији и роду.

За утемељење Ромолошких студија на Универзитету у Нишу значајно је то што су се председници влада, међу њима и др Војислав Коштуница, сагласили око чињенице да је образовање кључна почетна тачка за прекидање ланца ромског сиромаштва. Зато је и Декада започела у образовној сфери:

"Међународна заједница пружа конкретну помоћ за постизање циљева Декаде који се односе на образовање, путем оснивања Фонда за образовање Рома. На донаторској конференцији одржаној децембра 2004. године у Паризу, за покретање овог Фонда прикупљено је преко 42 милиона УСД. Такође су најављене и појединачне, односно приватне донације.

Фонд за образовање Рома је тренутно у оснивању, са канцеларијама у Будимпешти и Паризу, где ће бити смештене и просторије Банке за развој Савета Европе. Фонд ће одобравати и подржавати донације, програме и пројекте унапређења образовања Рома [Dekada uključenja Roma (2005-2015), 2005:8]."

Свака је држава потписница Декаде дужна да, на основу раније дефинисаних стратегија, изради акционе планове за приоритетне области. У Србији и Црној Гори се поприлично одмакло у томе.

Шта vele стратегије? У нашој је земљи припремљен, добро примљен и усвојен низ стратегија за решавање ромских тешкоћа (Đorđević, 2002b; Bašić, 2002; *Serbia and Montenegro Draft Strategy for the Integration of the Roma*, 2002; *Српске стратегије унапређивања образовања Рома у Републици Србији*, 2003; *Strategije za smanjenje siromaštva u Srbiji*, 2004).³ Све оне изричито инсистирају на значају

² Следеће међународне институције подржавају (и финансијски) Декаду: Институт за отворено друштво, Светска банка, Европска комисија, Програм за развој Уједињених нација, ОЕБС и Савет Европе.

³ Акционе планове за образовање, запошљавање, становање и здравство прихватила је Влада Републике Србије на седници од 27. јануара 2005.

образовања у процесу интеграције Рома, а посебно траже заживљавање Ромолошких студија на универзитетском нивоу. Уз битан документ ЕУ, ево одговарајућих, кратких извода из неких од њих:

I Ромска култура⁴

У поређењу са другим националним заједницама у Србији, Роми скоро да немају уопште никаквих институција које негују односно чувају њихову културу, док многе друге националне заједнице добијају подршку од државе за институције као што су позоришта, музеји и библиотеке.

Култура представља суштински елемент у оквиру националне еманципације Рома у Југославији и зато је треба сагледавати у односу на едукативне активности и учешће Рома у општем јавном животу.

У сваком даљем развоју ромске културе треба водити рачуна о чињеници да је ромска културна елита малобројна. Зато постојеће ресурсе треба пажљиво користити и унапређивати. *Да би се постигла промоција ромске културе у свим сферама, изгледа да је неопходно установити институције које се баве и даље развијају ромску културу – позоришта, оркестре, музичке школе, библиотеке, музеје, Катедру за ромологију на Универзитету, итд* (потцртао Д.Б.Ђ.). Поред тога, могло би се размотрити и питање установљења једне Централне институције за културу.

II Унапређивање образовања рома⁵

6.3. Развијање толеранције и уважавање различитости

6.3.2. Развијање образовног окружења

заснованог на толеранцији и интеркултуралним вредностима

Активности:

1. Интегрисање постојећих и развијање нових програма намењених васпитавању против предрасуда, неговању толеранције и отворености за различитости

2. Обука управног и наставног кадра за поштовање људских права, превазилажење предрасуда, развој толеранције и отворености за различитости и примену ових програма у раду са децом

⁴ Преузето из публикације: *Serbia and Montenegro Draft Strategy for the Integration of the Roma* (pp. 9-17) (2002).

⁵ Део Стратегије унапређивања образовања Рома у Републици Србији (2003:26-36). Текст добијен у електронској форми од Радмиле Гошовић из Министарства просвете и спорта РС.

3. Израда приручника за рад са децом на развоју толеранције
4. Израда приручника о интеркултуралним програмима и образовном окружењу
5. У програме факултета одговарајућег друштвеног усмерења унети садржаје ромске историје и културе, **и/или курсеве Ромологије** (потцртао Д.Б.Ђ.)

6.4. Неговање културног идентитета

6.4.2. Формирање стручњака за ромски језик и културу

Активности:

1. Обезбеђивање стипендија за младе Роме на студијама за Ромски језик и културу на неком од признатих светских универзитета
2. Организовање професионалног усавшавања постојећег кадра за извођење предмета Ромски језик и култура кроз:
 - обуку од стране међународних стручњака за ромски језик у земљи
 - студијске боравке у земљама у региону (Румунија)
 - педагошку обуку за рад са децом
3. **Формирање катедре за Ромолошке студије** (потцртао Д.Б.Ђ.)

6.4.3. Увођење елемената ромске културе у програме рада са децом

Активности:

1. У оквиру курикуларне реформе препоручити образовним институцијама да и у обавезни део школског програма унесу садржаје који афирмишу ромску културу
2. У критеријуме за израду уџбеника уврстити оне који се односе на мултикултуралност
3. Израда програма и обука стручних кадрова у редовном предшколском и школском систему за стицање основних знања о пореклу, традицији и култури Рома
4. Израда приручника о ромској култури и историји
5. Иницирање и подршка издаваштву на ромском језику и двојезично за литературу од значаја за образовање (сликовнице, народно стваралаштво, савремена књижевност)

III Препоруке европске уније (групе cocen) у вези са образовањем⁶

"Неповољан положај Рома у европским друштвима не може да се превазиђе осим ако се ромској деци не гарантују једнаке могућности у области образовања.

Државе које формулишу политику за поправљање ситуације Рома образовање треба да сматрају приоритетом; при формулисању такве политике треба имати на уму неповољан положај Рома у друштву, а нарочито њихову често веома тешку социо-економску ситуацију.

Државе треба да обезбеде неопходна средства за спровођење политике и решења у области образовања како би се затворио јаз између ромских ученика и ученика из већинске популације и обезбиде једнаке образовне могућности за ромску децу.

Национално право треба да садржи одговарајуће одредбе којима се забрањује дискриминација у сфери образовања и предвиђају делотворни правни лекови.

Да би се афирмисала културна баштина свих група у друштву и искорениле појаве дискриминације Рома у школама:

Владе треба да обезбеде да наставници и друго стручно особље у области образовања прођу одговарајућу обуку у области мултикултуралног образовања.

Образовање за сву децу треба да има међукултурални приступ; владе треба да се старају да образовни текстови садрже градиво о ромској историји и култури, нарочито у регионима и у местима са знатном ромском популацијом;

Политика и мере које су усвојили државни органи надлежни за образовање на националном, регионалном и локалном нивоу треба да узму у обзир потребе и тежње свих група у друштву, укључујући и Роме.

Легитимност увођења позитивне дискриминације да би се повећао квалитет и делотворност образовања ромске деце треба да буде призната.

Националне владе морају да направе заједнички напор да искорене појаве дискриминације Рома у школама, и да обезбеде истински једнаке могућности. Националне владе и други органи са надлежношћу у области образовања треба да избегавају предузимање мера које имају као последицу одвајање ромске деце од

⁶ *Принципи и смернице за побољшање ситуације Рома који су засновани на препорукама специјалистичке групе Рома/Цигана Савета Европе и на препорукама Високог комесара ОЕБС-а за националне мањине. Усвојени од стране Европске Уније (Група COCEN) на самиту у Тампереу, децембра 1999. године.*

- школске популације у целини, нарочито праксу усмеравања ромске деце у школе или одељења за ментално заостале ученике.
- Владе би можда могле да размотре пружање подршке предшколским програмима који помажу да се ромска деца припреме за основну школу, као и програмима "охрабривања" који пружају одговарајућу подршку ромској деци током похађања редовних школа.
- Основна карактеристика образовних политика и акција према Ромима треба да буде флексибилност, која је неопходна да би се изразила разноликост ромске популације у европским земљама.
- Образовна политика треба да обухвати мере за образовање одраслих и стручно образовање.
- Ромске заједнице у целини треба сматрати партнером када се формулише образовна политика у корист Рома; владе треба да користе или да предузму мере да повећају број медијатора/инструктора и просветних радника потеклих из ромске заједнице, а дијалог између школских власти и породица/родитеља треба да се подржи и даље развија.
- Владе треба да усвоје програме који би обезбедили да трошкови obroka, уџбеника, и слични издаци везани за образовање буду покривени за децу чији родитељи не могу да приуште плаћање ових трошкова.
- Треба осмислити механизме за редовно оцењивање делотворности образовне политике и мера за побољшање успеха у образовању код ромске деце."

А шта збори ромски вођа? Припадници крхке економске, политичке и културне ромске елите здушно подупиру установљавање Ромолошких студија и ромолошке катедре на неком од српских универзитета, дубоко свесни далекосежног значаја тога чина за садашњост и перспективу свога народа.

Осман Балић (Ђорђевић и Балић, 2004:62), Нишлија и несумњиво један од најугледнијих ромских вођа, чија се реч с пажњом прима и у међународним институцијама, то инвентарише следећим изричајем:

"Ево пописа онога што би сада требало започети и урадити? *Треба:* обезбедити одговарајуће финансије за потпомагање истраживања у вези Рома, дати школарине за ромске студенте који студирају историју, језик и остале сфере културе, омогућити им да добију академске вештине које су потребне за заиста ефективно учешће у политичком, административном, научном или привредном животу, спровести проучавања у вези традиционалних занимања Рома кроз историју све до могућих повезивања са системом каста у Индији, установити базе података у вези нација и група без компактне историје, поновно оживети пројекат енциклопедије и речника, изградити *Ромолошки центар* и

лоцирати га на Балкан, *отворити ромолошке студије (универзитетски одељци) и ромолошке катедре* (потцртао Д.Б.Ђ.), опремити библиотеке, изводити курсеве о ромској историји, засновати тв и радио програме на ромском језику о традицији и обичајима Рома..."

Идући даље у једној преписци, која је доживела светло дана, и реагујући на моју, можда преураћену, бојазан од нерасположења за такво што на Универзитету у Нишу,⁷ он одлучно закључује:

"Е, то би била голема штета за Универзитет у Нишу. *Треба окупити људе са Универзитета и указати им на досадашње резултате, поготово на могуће позитивне друштвене промене које би изазвала ромолошка катедра.* Катедра је итекако друштвено оправдана и јесте нужност. С друге стране, *Нишка ромолошка школа* је већ позната у свету. По мојим проценама то би се исплатило Универзитету и граду и самим Ромима. Ниш јесте центар света када су у питању Роми. Терет те обавезе осећам свакодневно. Треба видети како се на Ниш гледа у Стразбуру, Бриселу, Женеви, Вашингтону, Делхију...

Лично немам много времена да и ту ствар више помогнем, али мислим да ћемо у наредне четири године ромолошку катедру отворити на неком од универзитета у Србији. У овом тренутку све имамо – само нам фали Министар који је довољно храбар за први корак (Ђорђевић и Balić, 2004:65-66)."

У међувремену, за само годину, амбијент се преокренуо набоље, јер имамо:

- Декаду укључења Рома 2005-2015;
- Одговорног премијера Владе РС;
- Ромима склоног министра просвете, који је већ сигнализирao "зелено светло";
- Нови Закон о Универзитету, утемељен на тзв. Болоњском процесу; и

⁷ "Многи ме питају да ли очекујем од стране Филозофског факултета или Универзитета у Нишу позив за оснивање Катедре за ромологију. Наравно да не, прећу га добити из Београда или Новог Сада, Никшића или Косовске Митровице. Народни дух је непогрешив: нико није постао владика у своме селу (Ђорђевић и Balić, 2004:65)." И тако би: проф. др Свенка Савић, знани лингвист и ромолог, већ две године на Филозофском факултету у Новом Саду организује *Школу ромологије* (језик, књижевност, историја и култура Рома) – једносеместрални високошколски експериментални образовни програм – што су Ромолошке студије у повоју на новосадском Универзитету (тамо предајем на модулу о култури Рома следеће јединице: *Romanipen: културни идентитет Рома; Религија, религиозност и верски обичаји Рома; и Примери расизма: скинхеди и Роми*).

- Ректора Универзитета у Нишу, особу са богатим светским академским "пртљагом" и осећајем за новине. Елем, нема друге: *тестирајмо сâм Универзитет*.

Због чега ромолошке студије на Универзитету у Нишу?

Ниш – град Рома и пионир еманципације. Ниш се дичи и радо сећа своје прошлости испуњене у дугом временском трајању и падовима и успонима. Годи му латинско-византијски период, истиче војну за ослобођење од отоманске пошасте, слави престоничку епизоду, штрајке и Обреновиће и Карађорђевиће, поноси држањем у току Другог светског рата, показује и социјалистичку напредницу и демократски узлет... али у свему томе и тамо где је пригода недовољно спомиње Роме.

А Нишлија – становник Naissa – склон је предубеђењима можда из чистог непознавања Рома, својих добрих комшија, или непризнавања и неприхватања стварности да његов Ниш јесте, што му иде у особености, и "ромски град" јер има око 30 хиљада "гаравих момака".⁸ Живе ти они вековима на обалама Нишаве: по удаљеним селима, у приградским насељима, на ободима града, по издвојеним малама или дубоко уткани у урбано језгро; етнички и културно разнолики, вероисповедно православни и муслимани, имућни и бедни, школовани и неписмени, познати и анонимни, врсни музиканти и обични сакупљачи старе хартије, упошљени у тешкој индустрији и наполичари, радници за траком и ситни препродавци, мирни грађани и бучни хулигани. Он их среће на сваком углу имајући икакве или никакве непосредне додире, али их довољно не познаје: одакле су и када се овде настанише, где и како живе, како се и коме богу моле, куда то журе и шта раде, зашто су "овакви" а не "онакви"... Од непознавања до предрасуда – само корак дели. Многи Нишлија није још коракнуо, али су још бројни суграђани искорачили у стереотипе поводом Рома.

Нишлије заборављају да је одавде потекла и у екумену се распрострла битка за еманципацију Рома нити знају да је међу њеним пионирима и Нишлија *Саит Балић*. Само ће незналице то оспорити и чињеницу да су наши Роми били перјаница на светском плану.

⁸ Последњи попис становништва бележи цифру од 5687 (читав Нишавски округ: 9224), што је апсолутно нетачно. Осим тзв. етничке мимикрије, бројни су узроци те непрецизности, али у овом програматском есеју није место њиховом тумачењу.

Кључне фигуре тога покрета, казало би се – и златног и непоновљивог раздобља ромске еманципације, јесу несумњиво, поред Саита Балића, још Слободан Берберски и Рајко Ђурић.⁹

Па где да се у нас заснују Ромолошке студије, ако не у граду тако богатом ромском традицијом – "ромском граду" Нишу – пиониру свеколике еманципације!?

Ниш – центар проучавања Рома (Нишка ромолошка школа). Нема спора, Ниш је постао српски ромолошки центар и све чешће се у написима домаћих и страних научника користи одредница *Нишка ромолошка школа*.¹⁰ Модернијим увидом у "ромску судбину", како и припада социолошком методу, она је на путу да осавремени српску ромологију, делом је социологизира, и тако "потисне" преовладавајућу фолклорну, етнологску представу о Ромима.¹¹

Важније од тога јесте чињеница да је Школа и стартовала, негде 1996. године,¹² проучавањем верских обичаја (Ђуровић и Ђорђевић, 1996) и до данас спровела на десетину емпиријских истраживања културе Рома и публиковала неколико тучета књига и радова у домаћим и страним зборницима и часописима.

⁹ Ако ми је екскурзија допуштена, посведочио бих о томе да ме у иностранству и на сваком социолошком и ромолошком симпозијуму сместа питају да ли сам познавао и сарађивао са Берберским и Балићем, већ почившим вођама српских Рома.

¹⁰ Примера ради, угледни бугарски социолог и ромолог, Илона Томова, са Социолошког института Бугарске академије наука, у предговору за једну од многих књига нишких ромолога пише (Tomova, 2004:2-3): "In such a situation, the representatives of the Niš Romological School have undertaken, as their civil and moral obligation, the role of specific spokesmen and lobbyists of this ethnic community. They have continued to explore in the systematic way the movements in the Roma social and economic status, the influence of the discriminatory feelings of the surroundings upon the Roma life and the changes taking place in the ethnic and religious identity of particular Roma subgroups."

¹¹ Њену окосницу сачињавају социолози, окупљени око др Д. Б. Ђорђевића, редовног професора социологије културе и морала на Машинском факултету, којима се придружује и по који политиколог, етнолог, историчар, лингвиста и публициста (др В. Јовановић, ванредни професор социологије културе на Филозофском факултету у Београду; Ј. Живковић, ванредни професор социологије политике на Филозофском факултету у Приштини – Косовска Митровица; Б. Ђуровић, асистент из социологије културе и морала на Машинском факултету; мр Д. Тодоровић, асистент из историјске социологије на Филозофском факултету; мр М. Филиповић, асистент из социологије рада на Филозофском факултету у Приштини – Косовска Митровица; мр В. Цветковић, докторант на Филозофском факултету у Београду; Н. Јашић, ромски публициста; Ј. Тирић, редовни професор у пензији социологије насеља на Филозофском факултету; И. Трајковић, етнолог-кустос у Народном музеју; др Н. Богдановић, лингвиста, редовни професор у пензији Филозофског факултета...).

¹² Уистину, почетни теоријски *background* Школе наговештен је кудикамо раније у једном раду Д. Б. Ђорђевића (1985:219-226).

Значајнији су следећи пројекти:

- Обреди при великим верским празницима код Рома у Нишу (1996);
- Социокултурна адаптација Рома у Србији у процесу транзиције – интеграција, асимилација или сегрегација? (1998-2000);
- Класична вера и ромско-православна сеоска гробља (1999);
- Верски живот Рома православаца и муслимана у западно-југоисточној Србији (2000-2002);
- Зајде Баца – култно место нишких Рома (2001);
- Роми између Срба и Албанаца у Бујановцу и Прешеву (Политички и културни узроци конфликта) (2001-2002);
- Грејачки Роми (2000-2001);
- Активности за повећање прихода код Рома у јужној Србији (Бујановац, Врање, Лесковац) (2001-2002);
- Предрасуде и економска култура Рома (2002-2003);
- Ромска култна места и култура смрти (2002-2005);
- Роми као трансгранична и транскултурна група (2003-2005).

А важније публикације јесу:

- Јавор изнад главе – Класична вера и ромско-православна сеоска гробља (1999);
- Роми – Социолошки увид (2000);
- Стари нишки Роми (2001);
- Грејачки Роми (2001)
- Вере мањина и мањинске вере (2001);
- Ромско-српско-енглески речник религијских речи и израза (2001);
- Ромске душе – различити путеви до ромских душа (2001);
- Социологија ромског идентитета (2002);
- Са маргина... Роми и занимања (2003);
- Roma Religious Culture (2003);
- Религија и верски обичаји Рома (2003);
- Мачке перу веш: бајке Рома југоисточне Србије (2004);
- Evangelization, Conversion, Proselytism (2004);
- О мисионарењу, преобраћењу и прозелитизму (2004);
- Romas and Others – Others and Romas: Social Distance (2004);
- Роми: од заборављене до мањине у успону (2004);
- Romani Cult Places and Culture of Death (2005); и
- Romani Narratives about Pre-Death, Death, and After-Death Customs (2005).¹³

¹³ Библиографија радова Нишке ромолошке школе износи око 130 јединица, објављених од Америке до Бангладеша, од Немачке до Бугарске.

Универзитет у Нишу – балкански центар Ромолошких студија. Универзитет у Нишу веома елегантно може да израсте у балкански центар Ромолошких студија, јер је Ниш:

- И град Рома;¹⁴
- И мултикултурална и толерантна варош;¹⁵
- И ромски центар југоисточне Србије;¹⁶
- И трансгранично средиште;¹⁷
- И весник ромске еманципације;¹⁸
- И домаћин Нишке ромолошке школе;¹⁹
- И пионир универзитетске наставе о Ромима;²⁰
- И добро опремљен ромолошким кадровима.²¹

Било како да буде са Ромолошким студијама на Универзитету у Нишу,²² уверен сам да ће Роми релативно скоро, а уз помоћ својих

¹⁴ Приказано у одговарајућем поглављу.

¹⁵ Уз бројне Роме и Бугаре, у њој живи низ иних народа без већих трзавица – изузму ли се повремени ексцеси "уличних војника". За мулти- и интеркултурне видове нишлијске свакодневице видети монографију Ненада Јашића (2001) *Стари нишки Роми*.

¹⁶ Узме ли се за претерану изнад наведена О. Балићева тврдња о граду на Нишави као центру света за Роме, остаје чињеница о њему као средишту Рома југоисточне Србије, географско-културној области у којој су и тако сразмерно најзаступљенији спрам осталих подручја Србије. Према попису становништва из 2002. у том региону живи 37879 "гаравих момака", тј. 35,01% свих Рома Републике Србије.

¹⁷ Припада му, поред Софије и Скопља, равноправно место у Триангли, у том међудржавном регионалном повезивању, као основи будућег изистинског трансграничног региона – премда му се признаје ниска упоредних предности.

¹⁸ О Нишлији – Саиту Балићу, првовеснику светског покрета за еманципацију Рома, што је похвална чињеница још непозната многим нашем суграђанину, опширније у напису *Социолошки портрет првог председника Светског конгреса Рома: инжењер Саит Балић* (Petrović, 2002).

¹⁹ Описане у претходном одељку.

²⁰ У сарадњи са мр Маријаном Филиповић, асистентом са Филозофског факултета у Косовској Митровици, две академске године – 2001/2. и 2002/3. – извео сам први изборни курс спроведен на Универзитету у Нишу и уопште први курс из Ромологије на некој од високошколских институција у Југославији. Он се под називом *Социологија ромског идентитета* одвијао на Машинском факултету, а бирали су га студенти прве године (више о томе у: Đorđević, D.B., M. Filipović i studenti, 2002). Тако сам исто и са истом сарадницом на Алтернативној академској образовној мрежи (ААОМ, Београд 2001) на специјалистичком нивоу засновао курс *Роми у интеркултуралном окружењу*.

²¹ Сем неколицине угледних ромолога из Београда и Н. Сада (др Р. Ђурић, др А. Митровић, др Б. Јакшић, мр Г. Башић, проф. др С. Савић), већина осталих живи или ради у Вилином граду.

комшија – Срба и заједничке српске државе, успети да се ишчупају из етно-класног положаја и освоје квалитет живота какав заслужују. Стога, бавећи се истраживањем, писањем, предавањем и ширењем знања о Ромима, без недоумице промовишем синтагму: *Роми – мањина у успону*.

Књижевност

- Bašić, G. 2002. Towards the Integration of Roma in Serbia: Policy Groundwork. In *Romany Settlements Living Conditions and Possibilities of Integration of the Roma in Serbia*, edited by B. Jakšić and G. Bašić, 94-117. Belgrade: Ministry of Human and Minority Rights Serbia and Montenegro.
- Dekada укључења Рома (2005-2015). 2005. *Informator Centra za prava manjina* 1:6-8.
- Đorđević, D.B. 1985. Sociološko istraživanje društvenih odnosa i regionalni razvoj. U *Naučnoistraživački rad i njegova uloga u razvoju Regiona Niš*, 219-226. Niš:
- _____. 2002a. Роми на раскршћу: поглед са стране (предговор). У *Роми са Ниша*, Т. Тревор-Бриско, 3-6. Ниш: Компренски социолошки сусрети.
- _____. 2002b. Prema modelu integracije Roma: promenimo život (predgovor). U *Romi na raskršću*, priredili D.B. Đorđević i J. Živković, 9-19. Niš: Punta, Друштво добре акције, Компренски социолошки сусрети, Бахтало дром.
- _____. 2003. Roma in Serbien – Vergangenheit, Gegenwart. *Zukunft. Ost-West. Europäische Perspektiven* 2:93-102.
- _____. (pri.) 2004a. *Romi od zaboravljene do manjine u usponu*. Niš: Odbor za građansku inicijativu.

²² Посебну одговорност сносе Филозофски факултет и Студијска група за социологију. Ево аргументације из угла значаја регионализма и регионализације за будућност високошколских студија. Први ниво тога односа везује се за питање социолошког – теоријског и искуственог – истраживања региона, регионализма и регионализације. У том домену је заказала домаћа социологија. Да није, не би се ван социолошких одељења и катедри оформили разноврсни центри за регионализам и мултикултурализам, за истраживање етничитета или ромолошких питања. Тиме су читава савремена и актуелна поља остала институционално непокривена од стране социологије и социолога. Други ниво повезује се са значајем регионализма и процеса регионализације за профилисање додипломског и последипломског студија социологије. Постојеће студијске групе за социологију (Београд, Ниш, Нови Сад, Никшић, Косовска Митровица) тешко да могу опстати у толиком броју и на досадашњи начин. Оне морају постати препознатљиве у окружењу, тј. прилагодити се будућем трансграничном простору и друштву. То у најмању руку значи обликовање студија социологије и усмеравање истраживања према регионалним специфичностима. Тако би, примера ради, Студијска група за социологију Филозофског факултета у Новом Саду могла бити препознатљива у ширем региону – од Загреба, Сарајева, Подгорице и Тиране, преко Скопља и Софије, до Букурешта и Будимпеште – по студију и истраживању етничких и верских мањина, а Студијска група за социологију Филозофског факултета у Нишу по **балканолошким или ромолошким студијима и проучавањима**.

- _____. 2004b. Romanipen – osnova kulturne politike i saradnje balkanskih Roma. U *Modeli kulturne politike u uslovima multikulturnih društava na Balkanu i evrointegracionih procesa*, priredili Lj. Mitrović, D.B. Đorđević i D. Todorović, 125-133. Niš: Institut za sociologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Nišu, SVEN.
- _____. 2004c. Методолошке недоумице проучавања ромске културе. У *Етно-културолошки ЗБОРНИК*, књ. IX, 103-107. Сврљиг: Етно-културолошка радионица.
- _____. 2004d. Roma as a Trans-border Ethnic and Cultural Group. In *Romas nad Others – Others and Romas: The Social Distance*, edited by D.B. Đorđević, D. Todorović and L. Milošević, 5-14. Sofia: Institute for Social Values and Structures "Ivan Hadjisky".
- _____. 2005. Towards the Sociology of Religion of Roma Religious Life. In *Romani Cult Place and Culture of Death*, edited by D.B. Đorđević, 5-29. Niš: Yugoslav Society for the Scientific Study of Religion, Sven.
- Đorđević, D.B. i O. Balić. 2004. Romi od zaboravljene do manjine u usponu. U *Romi: od zaboravljene do manjine u usponu*, priredio D.B. Đorđević, 41-69. Niš: Odbor za građansku inicijativu.
- Đorđević, D.B. i J. Živković. 2002. Romska radio škola "Prava manjina i manjinskih zajednica": jedan eksperiment (pogovor). U *Romi na raskršću*, priredili D.B. Đorđević i J. Živković, 227-321. Niš: Punta, Društvo dobre akcije, Komrenski sociološki susreti, Bahtalo drom.
- Đorđević, D. B., J. Živković and V. Jovanović. 2004. Serbs, Albanians and the Fate of the Romas. *Theoretical Perspectives* 11:103-128.
- Đorđević, D. B., and M. Filipović. 2004a. Serbian and Albanian Youth from "Preševo Valley" on the Roma People. In *Towards Non-violence & Dialogue Culture in South East Europe*, edited by P-E. Mitev and J. Riordan, 183-210. Sofia: Institute for Social Values and Structures "Ivan Hadjisky".
- Đorđević, D.B. i M. Filipović. 2004. Romi i etnokulturna pravda. U *Društvene promene, kulturni i etnički odnosi i evrointegracijski procesi na Balkanu*, priredili Lj. Mitrović, D.B. Đorđević i D. Todorović, 201-223. Niš: Institut za sociologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Nišu, Sven.
- Đorđević, D.B., M. Filipović i studenti. 2002. *Sociologija romskog identiteta – dva izborna kursa*. Niš: Komrenski sociološki susreti, CMYK.
- Ђуровић, Б. и Д.Б. Ђорђевић. 1996. Обреди при великим верским празницима код Рома у Нишу. У *Етно-културолошки ЗБОРНИК*, књ. II, 66-72. Сврљиг: Етно-културолошка радионица.
- Jašić, N. 2001. *Stari niški Romi*. Niš: Komrenski sociološki susreti.
- Костадиновић, А. 2000. Комренски социолози о Ромима (Према социологији ромске судбине – разговор са Драгољубом Б. Ђорђевићем). У *Роми, наше комунје*, 30-41. Ниш: Комренски социолошки сусрети.
- Petrović, N. 2002. Sociološki portret prvog predsednika Svetskog kongresa Roma: inženjer Sait Balić. U *Sociologija romskog identiteta – dva izborna kursa*, D.B. Đorđević, M. Filipović i studenti, 135-140. Niš: Komrenski sociološki susreti, CMYK.
- Preporuke Evropske Unije (Grupe COCEN) u vezi sa obrazovanjem*. 1999. Tampere: Evropska Unija (Grupa COCEN).
- Serbia and Montenegro Draft Strategy for the Integration of the Roma*. 2002. Belgrade: Ministry of Human and Minority Rights Serbia and Montenegro.
- Стратегија унапређивања образовања Рома у Републици Србији*. 2003. Београд: Министарство просвете и спорта.
- Tomova, I. 2004. Preface. In *Romas nad Others – Others and Romas: The Social Distance*, edited by D.B. Đorđević, D. Todorović and L. Milošević, 1-4. Sofia: Institute for Social Values and Structures "Ivan Hadjisky".

Прилог I

Милена Хубшманова
(*Milena Hübschmannová*)
ромолог – лингвист – фолклорист
рођена 10. јула 1933 – умрла 8. септембра 2005.

Прилог II

Нацрт плана специјалистичких ромолошких студија²³

I ГОДИНА СТУДИЈА (I и II семестар)					
Наставне дисциплине	I	II	Семинарски	Есеј	Наставници
1 Увод у ромологију	8 + 0	–	+	+	
2 Увод у ромски језик	15 + 0	15 + 0	–	+	
3 Ромска књижевност	10 + 0	–	+	+	
4 Ромска историја и култура	15 + 0	–	+	+	
Писање и одбрана специјалистичког рада у II семестру					

Прилог III

Нацрт плана магистарских ромолошких студија²⁴

I ГОДИНА СТУДИЈА (I и II семестар)					
Наставне дисциплине	I	II	Семинарски	Есеј	Наставници
1 Увод у ромологију	8 + 0	–	+	+	
2 Методологија ромолошких истраживања	15 + 0	–	+	+	
3 Увод у ромски језик	15 + 0	15 + 0	–	+	
4 Ромска књижевност	–	10 + 0	+	+	
5 Ромска историја и култура	–	10 + 0	+	+	
II ГОДИНА СТУДИЈА (I и II семестар)					
Наставне дисциплине	III	IV	Семинарски	Есеј	Наставници
6 Ромска култура	10 + 0	–	+	+	
7 Социологија религије верског живота Рома	10 + 0	–	+	+	
Писање и одбрана специјалистичког рада у II семестру					

²³ Одбраном специјалистичке радње стицало би се звање: специјалиста ромологије.

²⁴ Одбраном магистарске радње стицало би се звање: магистар ромологије.

**ABOUT A POST-GRADUATE DIPLOMA AND MA
PROGRAMME IN ROMANI STUDIES (A PART OF THE
CENTRE FOR STUDIES OF BALKAN CULTURES AT THE
UNIVERSITY OF NIŠ)**

Summary

In this thematic sociological essay, which represents a plea for the establishment of a Department of Romani studies at the Faculty of Philosophy in Niš and a post-graduate diploma and MA programme in Romani studies at the University of Niš, the author takes into consideration justifications for the very existence of such studies - especially their impact on the building of a qualified Romani elite - social institutions and actors who support foundation of the studies (Decade of Roma Inclusion 2005-2015; different state strategies for the Roma; Romani leaders) and circumstances which explain why these studies should be based in Niš. The author presents arguments which show that if such post-graduate diploma and MA programme in Romani studies were to be founded, the University of Niš would very quickly become a centre for Romani studies in the Balkans, while the Faculty of Philosophy in Niš, by opening a Department of Romani studies would become recognizable both in the Balkans and the wider region. The author concludes that the idea can easily be implemented since Niš is: a town of Roma as well; a multicultural and tolerant town; a Romani centre for the Southeast Serbia; a trans-border centre; the first centre to distribute the news about Romani emancipation around the world; a town in which Romology School of Niš is working; a town in which the first University course about the Roma was organized; and a town which has a significant number of qualified academics who work in the area of Romani studies.

Key Words: The Roma, Romani studies, Romology School of Niš, University of Niš, Faculty of Philosophy in Niš, Department of Sociology at the Faculty of Philosophy in Niš